

PORODICA U SISTEMSKOM OKRUŽENJU

(Nada Polovina, *Porodica u sistemskom okruženju*, Institut za pedagoška istraživanja, Beograd, 2011)

Dr Dragana POPOVIĆ

Univerzitet u Beogradu
Centar za ženske studije Beograd

Monografija Nade Polovine *Porodica u sistemskom okruženju*, u izdanju Instituta za pedagoška istraživanja, nastala je, kako sama autorka navodi u predgovoru, kao rezultat višegodišnjeg rada na istraživačkim projektima: „Od podsticanja inicijative, saradnje i stvaralaštva u obrazovanju do novih uloga i identiteta u društvu” i „Unapređivanje kvaliteta i dostupnosti obrazovanja u procesima modernizacije Srbije”. Knjiga predstavlja značajan tekst za sve one koji se bave teorijskim istraživanjima i/ili praksom u oblastima razvoja porodičnog života, sistema obrazovanja, socijalne zaštite i zdravstva i njihove međusobne interakcije. Iako se, posebno sa aspekta konkretnih istraživanja, autorka bavi ovim problemima u kontekstu tranzicije u Srbiji, teorijska razmatranja stavljaju navedena pitanja u jedan širi okvir. Zato ovaj tekst, takođe, može biti i relevantna dodatna literatura za studente društvenih nauka, pre svega psihologije, sociologije, pedagogije i defektologije, ali i zanimljivo štivo za širu čitalačku publiku.

Knjiga ima 306 stranica i uključuje iscrpan Appendix/Summary na engleskom jeziku, i listu od preko tri stotine bibliografskih jedinica, na srpskom i engleskom jeziku. Podeljena je u četiri dela: I Teorijska i konceptualna uobličavanja teme, II Porodica i škola: izazovi povezivanja i saradnje, III Roditelji i ustanove socijalne i zdravstvene zaštite, i IV Zaključna razmatranja.

Prvi deo ima tri segmenta i razmatra različita teorijska polazišta značajna za analizu osnovne teme, u okviru kojih su posebno predstavljena ekosistemska teorija porodičnog funkcionisanja, ekološka teorija razvoja i socijalno-kognitivna teorija. Takođe, autorka daje informativni pregled osnovnih postavki, sociološkog, socijalno-psihološkog i psiho-socijalnog pristupa razmatranju odnosa porodice/roditelja i sistemskog okruženja. U drugom segmentu razmatraju se pojmovna određenja koja definišu odnos porodica/roditelj i sistemskog okruženja: porodica, roditeljstvo, majčinstvo i očinstvo kao roditeljske uloge, roditeljstvo u različitim fazama životnog ciklusa porodice, razvoj i potrebe porodice, stresovi i krize porodičnog života i njihovo preovladanje. Autorka se bavi konstrukcijom nove roditeljske uloge u novim društvenim okolnostima, kroz uvođenje pojma „roditelji globalizacije“, koji se po autorki susreću sa problemima sistema vrednosti u dve ravni: u prvoj, u kojoj se sukobljavaju vrednosni sistemi i kulturni obrasci lokalne sredine sa onima na globalnom nivou, i u ravni novih tehnologija i medija, koji uvode „nove, virtualne članove porodice koji interferiraju sa klasičnom ulogom roditelja” (Polovina 2011, 76). Najzad, treći segment ovog dela bavi se problematikom roditeljstva u sistemskom okruženju u uslovima tranzicije, uvođenjem još jedne nove uloge tzv. „roditelja tranzicije”, s posebnim osvrtom na stanje u Srbiji (ibid., 235).

Drugi, centralni deo knjige, ima dva segmenta. Prvi razmatra probleme porodice i škole kao sredine razvoja i učenja a drugi se bavi pitanjima saradnje porodice i škole u Srbiji, kroz rezultate istraživanja koji su u tom cilju obavljena u periodu 2006–2010. godine. Na početku ovog dela autorka daje veoma zanimljiv istorijski pregled razvoja i različitih puteva saradnje porodice i škole u anglo-američkom i evropskom prostoru, na prostoru Srbije, kao i promene u obrazovnim politikama i legislativi u zemljama Evropske unije. Takođe, objašnjava i zašto se, za razliku od tradicionalnog i savremenog konceptualno-istraživačkog pristupa, opredelila za sistemsku analizu i psihosocijalni pristup.

U ovom delu se definišu i analiziraju mnogobrojni činioci koji utiču na efikasnost povezivanja i saradnje porodice i škole, i različiti oblici ove interakcije, u okvirima makro, mezo i mikrosistemskog funkcionisanja. Detaljno su razmatrana konceptualna određenja i pretpostavke povezanosti porodice i škole, sa aspekta porodične, društvene i školske sredine. Ovaj segment je obogaćen rezultatima konkretnih istraživanja koja su se bavila politikama i problemima saradnje škole i porodice u Srbiji u poslednje četiri godine, kao i kritičkim osvrtom na postojeće prakse ove saradnje. Rezultati tih istraživanja su posebno značajni jer prikazuju probleme/teškoće ovakvog vida saradnje iz ugla svih učesnika u procesu – nastavnika, nastavnika-roditelja, roditelja i učenika. Metodologija istraživanja uključivala je kvalitativnu i kvantitativnu analizu upitnika, i analizu prateće školske dokumentacije. Značajan je zaključak, nad kojim se svakako treba zamisliti, da „u svetlu dobijenih istraživačkih nalaza obrasce odnosa koji se uspostavljaju između porodice/roditelja i škole/nastavnika sagledavamo pre kao antagonističke (jednostranost, pristrasnost i afirmacija sopstvene pozicije) nego kao komplementarne” (ibid., 171). Takođe, iako se autorka ne bavi posebno rodnim aspektom osnovne teme monografije, ona ipak zaključuje da

„kada je reč o stanju u Srbiji, jedna od karakteristika ‘prostora’ saradnje jeste da je to ‘ženski domen’, budući da većinu zaposlenih u obrazovanju čine žene/nastavnice, a da se kao roditelj koji saraduje sa školom u istraživanjima uglavnom pominje majka” (ibid., 172).

U trećem delu ove monografije, autorka analizira odnos roditelja i njihovu saradnju sa ustanovama socijalne i zdravstvene zaštite, s posebnim osvrtom na probleme roditeljstva u uslovima siromaštva i razvoda. Obrađeni su problemi starateljstva, i standardi za praksu rešavanja konflikata oko starateljstva, kao i problemi samohranih roditelja, koji u najvećim broju slučajeva (75,4%) u Srbiji jesu majke, koje uglavnom rade slabo plaćene poslove (ibid., 203). Specifičnosti i teškoće roditeljstva maloletnih prestupnika takođe su našli mesto u ovom delu. Posebno je obrađeno nasilje nad decom u porodičnoj sredini, koje je kod nas postalo predmet istraživanja tek devedesetih godina 20. veka (ibid., 209).

U drugom segmentu ovog dela, koji se odnosi na saradnju roditelja sa ustanovama zdravstvene zaštite, autorka se bavi analizom posebnih aspekata ove saradnje u slučajevima hroničnih bolesti roditelja i/ili dece i problemima uključivanja zdravstvenih i socijalnih službi u život porodice u ovim okolnostima. Kako sama autorka kaže

„za razliku od sektora obrazovanja, socijalna zaštita pre svega, a dobrim delom i zdravstvo, u životu najvećeg broja porodica predstavljaju ređe prisutne segmente šire socijalne mreže sa kojima se roditelji najčešće, povezuju po osnovu problemskih i rizičnih situacija” (ibid.,12).

Ovo uslovljava vrlo specifične oblike povezivanja, od kojih su neki predstavljeni kroz rezultate konkretnih istraživanja u našoj sredini.

Četvrti deo monografije jesu zaključna razmatranja. Ovaj deo predstavlja uspešan pokušaj da se pitanja i problemi izneti u prethodna tri poglavlja autentično integrišu i daju odgovore na brojna pitanja postavljena kao glavni zadatak ove analize:

„kako delovi šireg sistema oblikuju organizaciju porodičnog života i odnos porodice prema spoljašnjem svetu; koja su obeležja/obrasci odnosa pojedinca/ porodice i njegovog sistemskog okruženja; koje vrste odnosa porodice i sistemskog okruženja unapređuju, a koja ometaju razvoj porodice” (ibid.,12).

Sva ova pitanja posebno su razmatrana u kontekstu sadašnje situacije u Srbiji.

Knjiga je ilustrovana brojnim graficima i shemama, tabelama, a zaista bogata literatura je stručno i vešto korišćena kako za predstavljanje teorijskih polazišta, tako i za objašnjenje rezultata istraživanja. Pisana je jasnim i preciznim jezikom, i osim što sadrži rezultate izvornih naučnih istraživanja, ovaj tekst daje i kritički osvrt na neke usvojene teorije i metodologije u oblasti kojom se bavi. Nažalost, autorka je propustila da ovoj temi priđe i sa rodnog aspekta, što joj verovatno i nije bio cilj, ali bi u svakom slučaju sadržinski, teorijski i metodološki obogatilo tekst. Ipak, u celini, kako navodi u svojoj recenziji profesorka Anđelka Milić, „studija Nade Polovine je značajan doprinos naučnom saznanju na ovom interdisciplinarnom području”.